

Prethodno priopćenje

Primljeno: 14. XI. 2011.

Prihvaćeno: 4. II. 2012.

UDK: 821.163.42-82

050:82(497.5Sl.Brod.)"1935/1936"

Polemike u časopisu Savremeni pogledi – pokazatelj kolektivne proizvodnje periodika

Vladimira Rezo

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

SAŽETAK: *Časopis Savremeni pogledi, urednika Josipa Berkovića, 1935. i 1936. izlazio je u Slavonskome Brodu. U njegovu je istraživanju naglasak stavljen na performativnu i transformativnu dimenziju periodika: više od tekstova pohranjenih na njegovim stranicama, zanimali su nas uvjeti časopisne produkcije, proturječja koja su ga pratila, učinak koji je proizveo te intertekstualne relacije kojima je pristupio. Novohistoristička tvrdnja o upisivanju u fizionomiju djela svih transakcija kroz koje je prošlo, rasta i pada njegove simboličke moći te društvene energije koju je apsorbiralo vidljiva je iz polemika u koje ulazi glavni urednik. U predmetnim se polemičkim tekstovima ne vode književne bitke niti se »tuče« književnim »oružjem«, riječ je o borbi za tržišnu prevlast te o suprotstavljanju ideoloških oponenta. Obje vrste polemičkog diskursa učitavaju društvenu zbilju u časopis, profiliraju kolektiv kao grupnog proizvođača njegova sadržaja i značenja te sudjeluju u definiranju njegova utjecaja.*

Ključne riječi: *književni časopis, polemike, društveno cirkulacijsko polje, kolektivna proizvodnja značenja, performativnost, transformativnost*

Uvodne napomene

Časopis *Savremeni pogledi*, podnaslovljen kao *mjesečnik za književnost, nauku i umjetnost*, pokrenuo je 1935. u Slavonskome Brodu poliglota, književnik i književni kritičar Josip Berković, profesor francuskoga jezika i književnosti, zaposlen u brodskoj Gimnaziji. U dvije godine izlazenja (od 15. siječnja 1935. do 11. prosinca 1936) izašla su 24 broja, kojima dodajemo dva zaplijenjena pa ponovno objavljena broja (6/1935. i 10/1936), sveukupno njih 26. Na 648 stranica objavljeno je 380 različitih priloga. Časopis se sastojao od glavnoga i sporednoga dijela. Glavni je dio sadržavao pjesničke i prozne priloge te eseje, proizvoljno distribuirane, a sporedni je bio podijeljen na četiri rubrike: *Nauka, Pregled, Film i Bilješke*.

Mjesto i značaj predmetnoga časopisa odredili su tekst (prilozi), kontekst (sociopolitička pozadina) i intertekst (uspostavljene relacije) njegova izlazenja. Prečesto zanemarivane za oblikovanje zaokružene slike časopisa, osim sadržajne dimenzije, važne su, ako ne i važnije, njegova intertekstualna i kontekstualna dimenzija. Kako

naglašava Vinko Brešić, časopis nije dovoljno tretirati samo s *informativne i dokumentarne strane, kako se to u nas dosad uglavnom činilo, već i s one treće, naime, transformativne ili, još bolje, performativne strane*¹ zato što časopis posjeduje neku društvenu moć na koju računa već samim činom pokretanja, pa je proces zadobivanja te moći obilježen isključivo njegovom aktualnošću². Krenuvši od Barthesove tvrdnje da *izdavanje časopisa, pa makar i književnog, nije književni čin, već je to u potpunosti društveni čin*,³ želimo dati uvid u strategije kojima ovaj časopis odgovara na aktualnost pojava iz vanjskoga svijeta, na koji način iz njega izlučuje i omeđuje vlastito interesno područje – polje književnosti. Kao artefakt u stalnom previranju on nikada do kraja ne definira svoje značenje, njegovi se elementi opiru hijerarhijskoj strukturi, odbijaju finalnu integraciju, neprestano se gibaju i preslaguju. Društenost časopisa mijenja njegovo sadržajno »tkanje«, stoga je za nas važniji njegov utjecaj nego (promjenljivo) značenje. Držimo da Tony Bennett ima pravo kad naglašava socijalnu dimenziju proučavanja književnosti: prema njemu se književna povijest treba baviti pravilima, mehanizmima, djelovanjem i učincima⁴. Stoga časopis *Savremeni pogledi* promatramo na razini utjecaja, efekta, a ne na razini pojedinačnih tekstova *jer učinak podrazumijeva cjelokupnu situaciju, a ne kakvu pojedinačnu razinu informacije*⁵.

U analizi predmetnog časopisa polazimo od teze o kolektivnoj proizvodnji književnog teksta i istovjetnom užitku u njemu koji promiče novi historizam, kritičko-teorijska praksa nastala u SAD-u početkom 1980-ih. Najvažniji predstavnik novohistorističke misli, Stephen Greenblatt, predstavlja kulturu kao složenu i dinamičnu društvenu mrežu, koju tvori skup »sposobnosti i navika« oblikovanih »sustavom uvjerenja i praksi« i dvama naizgled suprotnim načelima, ograničenja i pokretljivosti, u koju stupaju diskurzivne reprezentacije s ciljem povećanja vlastite društvene energije. Njihovo se značenje mijenja prigodom raznih razmjena u kojima sudjeluju: kolektivne intervencije neizbrisivo se upisuju u matricu kulturalnih praksi.

Početnu premisu o društvenoj produktivnosti *Savremenih pogleda* pokazat ćemo na naizgled rubnom dijelu teksta tkiva časopisa, polemikama objavljenima na njegovim stranicama.

¹ Brešić, Vinko, *Status časopisa u Šicelovoj Povijesti, u: Osmišljavanja. Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela*, prir. Vinko Brešić, Filozofski fakultet, Zagreb, 2006., str. 491.

² Brešić, Vinko, *Čitanje časopisa. Uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Matica hrvatska, 2005., str. 71.

³ Barthes, Roland, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1971., str. 171.

⁴ Bennett, Tony, *Outside Literature*, Routledge, London – New York, 1995., str. 310.

⁵ McLuhan, Marshall, *Razumijevanje medija*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb, 2008., str. 28.

Mlada Hrvatska, Novosti, Hrvatski list i Mosk – mete Berkovićeve prozivke

Zametke polemičkoga diskursa susrećemo u nekoliko Berkovićeve komentara članaka iz drugih tiskovina. Tako se *Mlada Hrvatska*⁶ spominje u kontekstu *Zbornika hrvatskih seljaka* kao govornica s koje se odašilju neistinite tvrdnje o seljačkom odricanju od marksizma zbog kojega je zbornik napadan zdesna (II, 11–12, 333)⁷. Potom se referira na *Novosti*,⁸ odnosno na novinara K. K. (Krešimira Kovačića), koji se oglosio u povodu istoga zbornika, glorificirajući komponentu vječnoga u umjetnosti, dok se u *Pogledima* promiče stajalište o umjetnosti, napose seljačkoj, kao reakciji na svakodnevicu (II, 11–12, 333). Osječki *Hrvatski list*⁹ predmetom je poruge zbog najavljenog pa otkazanog¹⁰ objavljivanja Dumasova romana *Tri mušketira* (II, 5, 136), a *MOSK*¹¹ je prozvan zbog uvredljiva navoda¹² o Krležinu književnom uspjehu zahvaljujući niskoj inteligenciji hrvatskih čitatelja (II, 6–7, 179). Sve su ove Berkovićeve provokacije (i reakcije) ostale bez odgovora prozvanih tiskovina.

⁶ *Mlada Hrvatska* bio je tjednik Konzorcija »Mlada Hrvatska«. Izlazila je u Zagrebu 1936–1938., a odgovorni urednik bio je Slavoljub Jurić.

⁷ U daljnjem tekstu u zagradama upućujemo na tekstove iz *Savremenih pogleda*, navodeći godište, broj i stranicu na kojoj se prilog (ponekad i nenaslovljen) nalazi.

⁸ Dnevnik *Novosti* u Zagrebu je od 1907. do 1941. izdavala Jugoslovenska štampa. List je uređivao Aldo Mandl i, potkraj, Hrvoje Macanović (1936–41).

⁹ *Hrvatski list* izlazio je u Osijeku 1920–41., svaki dan, osim ponedjeljka. Glavni urednik bio je Kamilo Krvarić. Prohrvatski orijentiran, 1921. bio je zabranjen, pa je umjesto njega kratko izlazio *Hrvatski glas*. List je pratio suvremene tokove u novinarstvu, rabio moderne strojeve i opremu. Od novinara se tražilo široko obrazovanje i brzina, krug recipijentata proširio se na žene i djecu, a povećao se broj dopisnika iz drugih krajeva. Tijekom II. svjetskog rata list je postao glasilo NDH. Zadnji broj tiskan je na dan ulaska partizana u Osijek, 14. travnja 1945. Prema: http://www.matica.hr/MH_Periodika/vijennac/1999/144/tekstovi/nakladnistvo/25.htm

¹⁰ Iz *Hrvatskog lista* datiranog 29. marta hiljadudevetstotridesetišeste (ovakvim zapisom nadnevka Berković zaziva otvaranje starih, poglavito crkvenih dokumenata u njemu mrskom Anno Domini kodu) donesen je sljedeći navod: »Najavili smo, da ćemo uskoro početi donositi ilustrirani roman „Tri Mušketira“ od Aleks. Dumasa, koji smo naručili od jedne tvrtke u Kopenhagenu. Budući da smo naknadno ustanovili, da je katolička crkva stavila taj roman na indeks (zabranu), to zbog toga odustajemo od objelodanjivanja ovog romana. Uredništvo „Hrv. Lista“«.

¹¹ *MOSK* je bio izdanje Hrvatskog katoličkog akademskog društva (HKAD) Domagoj, pokrenuto s ciljem oponiranja kapitalističkim, masonskim i marksističkim idejama. Časopis je izlazio od 1934. do 1938., u sveukupno 34 sveska, prve godine kao *Moderna socijalna knjižnica*, a potom mijenja ime u *Moderna socijalna kronika*.

¹² »Uspjeh g. Krleže u našoj sredini stoji u razmjeru s mozgovnom razvijenošću našeg prosječnog „intelektualca“, a vjerojatno mu pogoduje i neko mazohističko raspoloženje u našoj hrvatskoj javnosti, koje je osobito pojačao marksizam. Jer današnja faza marksizma kod nas psihološki analizirana i nije ništa drugo nego užitak u razaranju i psovski na sve, u čemu smo nikli i od čega smo sazdanici«. *Mosk* (br. 13 god. 1935) o Krleži. (II, 6–7, 179).

Prvi kritičari *Savremenih pogleda*: *Obzor* i *Nedjelja*

Na drugoj strani, Berković je često napadan, uglavnom iz »tabora« desničara i klerikalaca. Prvi je napad stigao već početkom veljače iz *Obzora*. U njemu se pogrдно kaže da su izdavači *novog časopisa* u Slavonskome Brodu *neki profesori ovdješnje realne gimnazije*. Cilj je ovog lista da širi jugoslavensku ideju među djacima, a i među drugim čitačima.¹³

Drugi napadač, klerikalna *Nedjelja*, u kontekstu žestokog napada na zagrebački *Pregled* dotaknula se i drugih dviju revija *pravovjernih marksista*, Durmanova *Književnika* i *Savremenih pogleda*, za koje kaže: *Ti listovi su vrlo slabi, ali ih marksisti ipak dosta čitaju, kad nemaju boljih*.¹⁴

Berković reagira na ove napade prokazivanjem namjera napadača: prvi im omalovažavaju nastojanja (*neki đački listić*), a drugi ih žele ocrniti *pred vlastima* (I, 2, pred. unut. korica). Čini se da Berkoviću manje smeta naglašavanje marksističkog profila časopisa od podcjenjivanja njegove ozbiljnosti i kvalitete. Stoga je doček od strane *Obzora* kod Berkovića izazvao silan animozitet koji će jednakom silinom ispljavati do kraja izlaženja *Savremenih pogleda*, a svaki *Obzorov* suradnik automatski gubi na vrijednosti u njegovim očima i biva upisan na njegov »indeks«. S druge strane, u *Poglede* su dobrodošli svi kritičari ovog časopisa, poput Ive Ladike, koji se na knjigu *Strani i Domaći* Ive Hergešića¹⁵ (I, 4, 12–123), okomio ponajprije zato što je Hergešić pisao za *Obzor*. Ipak, verbalizirana strana sukoba stala je u toj točki: ni u *Savremenim pogledima* ni u protivničkim tiskovinama nema više objavljenih »razmjena argumenata«.

Neuzvraćen žestok napad *Hrvatske smotre*

Još je žešći napad na časopis i njegova urednika stigao od Vilka Rigera iz *Hrvatske smotre*.¹⁶ *Savremene poglede* naziva pretencioznim provincijskim listom, ured-

¹³ [Anonimno], *Novi časopis*, u: *Obzor*, LXXVI, br. 27., str. 3; Zagreb, 1. veljače 1935.

¹⁴ Antimarx, *Akcija pravovjernih marksista. Listovi i revije*, u: *Nedjelja, tjednik za katolički rad, socijalni život i prosvjetu*, VII., br. 6., str. 3; Zagreb, 3. veljače 1935.

¹⁵ Odmah na početku Ladika podvlači obzorašku profilaciju Ive Hergešića zbog koje on zna skupiti mnoštvo građe, ali je ne zna iskoristiti, već piše prekratke, neosobne tekstiće, prepune biografije ili općepoznatih činjenica, a svi zajedno čine knjigu lišenu određenog smjera i osobnog tona. I to Ladika tvrdi o osnivaču Katedre za komparativnu književnost, poznatom komparatistu, koji je upravo 1930-ih prihvatio tada svjetski poznatu baldanspergerovsku metodu poredbenoga proučavanja književnosti. Bio je, dakle, znatno ispred svojega doba, koje je zaziralo od stranih utjecaja bilo kakve vrste, bojeći se da će ti utjecaji umanjiti i estetsku i nacionalnu (shvaćenu u smislu identiteta, hrvatstva) komponentu djela.

¹⁶ R., V. [Vilko Rieger], »*Savremeni pogledi*« iz *Slavonskoga Broda*, u: *Hrvatska smotra*, III., br. 3., str. 186–187; Zagreb, ožujak 1935.

nik kojega je u uvodnoj riječi objavio nerealno visoke ciljeve svog glasila: *Svi mi čekali smo samo g. J. Berkovića, da iz Broda izdaje list evropske vrijednosti, da taj list postigne veliku nakladu i prodre u provincijsku inteligenciju!*¹⁷ Osim za vlastitu povrijeđenu taštinu Riger optužuje Berkovića za *kojekakav* sadržaj prvoga broja *Savremenih pogleda*, ponajprije tekst Stanislava Gradskog o Europi i Rusiji, koji se ističe *neozbiljnošću i šaljivošću* jer Rusiju slika kao oazu mira i prosperiteta, sklonu suradnji sa Zapadnom Europom. Potom ističe prenahvaljen roman Milke Žicine te Tadijanovića, zalutalog u časopis stvaran u duhu *marksističkog* [!] *frazerstva*. Zanimljivo je da Berković ni jednom riječju ne uzvraća na ovako žestoku kritiku.

U skupinu potencijalnih, ali nerealiziranih verbalnih sukoba, ubrajamo i Berkovićevu reakciju u povodu članka Novaka Simića iz *Hrvatske revije* o Barbusseu, naslovljenu *Polemičke misli o književnom kiču* (I, 11–12, 282–285). Berković se osjetio ponukanim reagirati na Simićevo obezvrjeđivanje Barbusseova opusa koje se pretvorilo u atak na kič u angažiranoj književnosti. Povrh svega, Simić je u tekst upleo osobni napad na Jovana Popovića. Berković svojim istupom brani tendencioznu umjetnost od optužbi da je (jedina) preplavljena kičem, svoja stajališta o literaturi, a ponajprije Jovana Popovića:

Kako je siromašni Popović dospio u tu rečenicu znati će možda da objasne liječnici kad jednom dobro ispitaju poremećaje ljudske žuč. (...) Od hiljada djela današnje masovne produkcije, a osrednjih kao što je svuda masovna produkcija osrednja, svaki će radije čitati ispovijesti Agneze Smedley, pripovijesti Babelja, reportaže Kischa nego bogougodna izdanja Jeronimske knjižnice, pa makar taj socijalni kič izdavao i Nolit u „lošim i neznačajkim prijevodima Jovana Popovića....” (I, 11–12, 282, 285).

I autor Simić i *Hrvatska revija* oglušili su se na Berkovićevo pisanje, pa se polemika nije rasplamsala.

Vidimo da se Berković nije ustručavao prvi napasti, a često je bio u poziciji da se morao braniti. Sljedeći je napad stigao od strane *Hrvatske straže* koja si je dala u zadatak prokomentirati nove *materijalističke, odnosno marksističke časopise i listiće*:¹⁸ *Književnik, Književni savremenik, Odjek, Glas omladine, Brazdu, Časopis živih* itd. Berković je »počasćen« ovakvim osvrtom:

*U Slavonskom Brodu izdaje prof. Berković jedan još crveniji časopis, „Savremene poglede”, koje možemo svrstati u red ovih neknjiževnih i nehrvatskih revija, koje si inače svojataju pravo na hrvatski narod.*¹⁹

¹⁷ Isto, str. 187.

¹⁸ - a - a - *Pravo lice jedne nekulturne akcije. Marksisti u književnosti i o hrvatskoj knjizi*, u: *Hrvatska straža*, VIII., br. 43., str. 4–5.; Zagreb, 21. veljače 1936.

¹⁹ Isto, str. 4.

U intrigantnom je odgovoru *Hrvatskoj straži* Josip Berković branio svoje podrijetlo (iako je trebao obraniti i objasniti ideološku podlogu na kojoj počivaju *Savremeni pogledi*). Prva četiri segmenta kaleidoskopa *Montaža o našoj kulturi* (II, 6–7, 177–181) ukratko referiraju na razne prozivke socijalnih časopisa i socijalnih književnika. Naglasak je na spomenutom članku iz *Hrvatske straže* u kojem se prozivaju, među ostalima, i *razni Berkovići*. Sljedeća tri »stakalca« donose Durmanov odgovor *Smotri* koja ga napada, komentar napadačkog članka *Straže* o judeokomunistima, s posebnim naglaskom na Tolstoja te vrlo grub portret klerikalnog političara Hercega (na podlozi Stjepana Radića). Kad su »temelji« postavljeni, Berković se okreće pravom razlogu nastanka teksta: *Riječima komentara* reagira na objede iz *Hrvatske straže*, navodno počašćen što je prozvan u tako dobrom društvu,²⁰ spominje hvarske pređe, rušitelje popovstva koje je igralo za Mlečane i domaću vlastelu, i pita se dokle će raznorazni pljuvati po nacionalnim svetinjama. Međutim, kako je već naglasila Branka Škalabrin,²¹ ni jednom riječju ne poriče marksističku (*crvenu*) profilaciju lista.

Hrvatskoj straži trebalo je nekoliko mjeseci da odgovori Berkoviću. U prosincu 1936. objavljen je dvodijelni tekst,²² možda »najotrovnija« od svih kritika *Pogleda*, potpisana pseudonimom *ile*. U prvome njezinu dijelu Ivo Lendić portretira općeniti tip hrvatskoga marksističkog časopisa, kojemu predbacuje negativan odnos prema crkvi, ukupnim tečevinama hrvatske kulture, kićenje patriotizmom te svojanje Matije Gupca i braće Radić, potom prevlast nehrvatskih publicista i harangu na fašizam (koji prema *Hrvatskoj straži* ima i *pozitivnih zasada*). Drugi dio teksta oprimjerenje rečenoga nalazi upravo u *Savremenim pogledima*, budući da je on *tipičan marksistički časopis*, odnosno razlog se ne krije u činjenici da je *Hrvatska straža* od *Pogleda* doživjela mnogobrojne uvrede, a Lendić podvlači vremensku distancu kao najbolji dokaz mirnih živaca u uredništvu *Straže*. Odmah na početku autor ponižava *Pogleda* jer paljba na *Stražu* ionako stiže, *Bože nam oprosti – iz Broda na Savi*²³ (koji se, usput budi rečeno, tada već zove Slavonski Brod). Provincijalnost, nepozvanost *Savremenih pogleda* da se bave ozbiljnim pitanjima podvučena je još jednom, prilično

²⁰ *Hrvatska straža* udara na urednike i suradnike već spomenutih lijevih časopisa: *A sad još pitanje: dokle će razni Durmani, Galogaže, Bogneri, Dončevići, Krleže, Kikići, Selakovići, Teodosići, Jote, Berkovići, Marinkovići, Bogdanovi i tko zna tko još, mistificirati i blattiti hrvatsku knjigu i narodni život?* Isto, str. 5.

²¹ Škalabrin, Branka, *Josip Berković kao književni kritičar i urednik*, Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Centar za postdiplomski studij u Dubrovniku, Dubrovnik, 1984. [Neobjavljeno.] Str. 146.

²² – *ile* – [Lendić, Ivo], *Tip marksističkog časopisa među Hrvatima*, u: *Hrvatska straža*, VIII., br. 287., str. 5–6; br. 288., str. 4–7.; Zagreb, 15. i 16. prosinca 1936.

²³ Isto, br. 288., str. 4.

podrugljivo: *U Brodu na Savi raspravljaju marksisti najozbiljnije i najzabrinutije o strateškom planu njemačkog generalštaba protiv sovjetske Rusije!*²⁴

Velik dio teksta od tri polovine stranice novinskoga formata²⁵ zauzima osvrt na kompleks tekstova objavljenih u povodu smrti Maksima Gorkog. Lendić proglašava uvodnik P. Merina (pokraj pseudonima Ota Bihaljija u zagradi stavlja upitnik)²⁶ i Berkovićev tekst o Gorkom parafrazama Binozina prijevoda autobiografske knjige *Moj život*. Dobro zapaža da se obojica slabo dotiču djela i pretpostavlja da nisu dorašli njihovoj analizi. U Berkovićevu prilogu još dodatno pronalazi kontradikciju: on naglašava da se veliki ljudi rađaju iz velikih sredina, a netom je opisao obitelj Gorkog, potencijalne zatvorske kandidate. U bloku o Gorkom još spominje *blesavu* pjesmu dvojice autora kojima ne želi spomenuti imena (Matić i Vučo). Već spomenut izostanak književnih djela Gorkog iz fokusa Ota Bihaljija i Josipa Berkovića širi na ljevičarske časopise u cijelosti, važnim nam se čini podvući to lucidno zapažanje:

*Iz čitave te pisanije o Gorkome dobija se utisak da marksisti ne pišu o Gorkome kao jakom piscu i književniku, nego o Gorkome kao ideološkom sumišljeniku.*²⁷

Osporavajući tezu iznesenu u Weiskopfovom članku o *neglajšaltovanoj* književnosti da se bolji segment onovremene njemačke književnosti nalazi u egzilu, Lendić, osim očite sklonosti fašističkoj ideologiji, ispoljava dvojbenu literarnu ukus i posve opipljiv antisemitizam:

*Nemamo ni najmanje volje, da branimo Göbbelsa i njegove metode, premda mu posve odobravamo, što je uništio marksističku i židovsku propagandnu „književnost“, koja je direktno trovala njemačke mase, ali ipak staviti se na stajalište, da danas nema književnika osim onih marksističkih i židovskih u emigraciji, tako je apsurdno i nemoguće (...).*²⁸

Smeta mu i *Židov Karl Marks*, na čiju se neodrživu dijalektiku marksisti neprestano pozivaju, a govoreći o ulomku iz Olbrachtova romana *Brda i stoljeća* ismijava autorovo *široko (...) srce prema sirotim Židovima*.²⁹ Interpretaciju njemačkog stra-

²⁴ Isto, str. 5–6.

²⁵ Riječ je o najduljem tekstu novinske recepcije *Savremenih pogleda*.

²⁶ Lendić o pseudonimima u ljevičarskim časopisima nema dobro mišljenje. U vezi s pseudonimom M. Ljerin (za koji postoje sve indicije da je riječ o književnoj krinki Marijana Matijaševića), on kaže: *Uopće se u marksističkim časopisima susretaju neki sumnjivi pseudonimi; obično se pod tim pseudonimima skrivaju ili jedni te isti pisci, da se stvori dojam većeg broja suradnika, ili Židovi (...)*. [Lendić], nav. djelo, br. 288., str. 6.

²⁷ Isto, str. 5.

²⁸ Isto.

²⁹ Isto.

teškog plana i Hitlerova *Mein Kampf* vidi prilogom *antinjemačkoj međunarodnoj židovsko-marksističkoj harangi*,³⁰ a članak o Dožinoj seljačkoj buni smatra povijesnim falsifikatom i *šlagerom za marksističku propagandu*.³¹ Drži nedopustivim što se u Đorđevićevu tekstu *Rat u savremenoj domaćoj književnosti* srpska i hrvatska književnost svode na zajednički »nazivnik« domaće književnosti, kritizira istočni žargon i jezik, neobjektivan prikaz pisaca nemarksista itd. Ukupno pjesništvo u *Savremenim pogledima* epigonsko je *krležoidiranje* nesposobnih *krležoida*.

Kako tekst odmiče, autor, koji se dotad redovito koristio terminom *marksisti* (i svim pripadajućim izvedenicama), tada poseže i za nazivom *komunisti*, a u jednom trenutku podrugljivo kaže i *crvendači*. Njihovu djelatnost redovito naziva *harangom* (najčešće *marksističkom* ili *židovsko-marksističkom*), a veoma učestalo i osobito prezri-vo upotrebljava izraze *pučka fronta*³² i *pučkofrontaški*, pod čije okrilje pozicionira *Savremene poglede*, a sam se ograđuje od pomisli da bi Crkva mogla pristupiti tom antifašističkom pokretu. Opaskama poput: *Iš, ne praši!*³³, potom *Matijaševiću, debelo lažeš!*³⁴ cilj je podići tenziju, narugati se, omalovažiti protivnika. Međutim, u silnoj želji da briljira, posljednjim je riječima Lendić posve skrenuo u trivijalizaciju (granicu dobrog ukusa prešao je već svojim antisemitskim stajalištima):

Čitajući ovo Čaćino bubnjanje zvonjenje, cviljenje, jecanje, kleptanje te ove njegove lirske proljeve, čovjeku i nehotice dođe da uzdahne:

O, Ivane Čaće, o, Ivane Čaće!

O, zašto nisi pritegnuo hlače!?!...³⁵

Uopće ne sumnjamo da bi Berković zbog ovakvih riječi krenuo na *Hrvatsku stražu* odmah u sljedećem broju, ali taj broj nikada nije izašao: *Savremeni pogledi* prestali su izlaziti.

Dulji vijek izlaženja časopisa zasigurno bi povećao broj polemičkih tekstova u njemu. Ovako u dvije godine izlaženja časopisa na njegovim stranicama čitamo svega dvije prave, dvosmjerne polemike. Naime, tako možemo nazvati samo Berkoviće-

³⁰ Isto.

³¹ Isto, str. 6.

³² Pučka se fronta u međuratnom razdoblju formirala kao sveeuropski pokret za obranu od fašističke najezde. Za potrebu obrane slobode, jednakosti, međunarodne solidarnosti i mira kratkoročno su se izgubile političke i ideološke zapreke između ortodoksnih boljševika i nedogmatskih zapadnoeuropskih ljevičara. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.skac.hr/sadrzaj.php?Zastava=3&GumbID=-72&SadrzajID=73>

³³ [Lendić], nav. djelo, br. 288., str. 6.

³⁴ Isto.

³⁵ Isto, str. 7.

vu »razmjenu mišljenja« s Ladislavom Žimbrekom, urednikom *Književnih horizonta*-ta i s autorom koji se u sarajevskoj *Svijesti* potpisuje kao Phylax.

Na suprotnim ideološkim polovima – »razmjena argumenata« sa sarajevskom *Svijesti*

Razilaženje s časopisom *Svijest* je dijelom zasnovano na lažnom predstavljanju sarajevskoga tjednika, preko čega Berković nikako ne može prijeći. Iako promiču korporativizam te interese klera i njegove svojine, ljudi koji su pokretali »*Svijest*« vješto su iskoristili nedostatak jače radićevske kulturne akcije i objesili su radićevski cimer na popovsko-fašistički dućan (II, 6–7, 180). Suprotne ideološke pozicije dodatno zaoštava hajka na krivo shvaćen materijalizam, koju si polemičar *Svijesti* uzima kao životnu misiju: *Anonimni gospodin Phylax koji daje ton ovom listu, misli da je prvi zadatak i najpreči cilj hrvatskog pokreta borba protiv „materijalizma“ kojega uzima u bukvalnom smislu i onda ga identificira s marksizmom* (II, 6–7, 180).

Berković izražava svijest o prokazivačkoj auri koja prati pojam materijalizma: *Vrlo je lako nazvati „materijalistima“ one koji se bore za svoje uvjerenje, izloženi su svim mogućim šikanacijama, čame po kazematama i moraju šutke da gledaju kako utovljena „idealistička“ gospoda u reverendama i žaketima i načičkana svim mogućim svjetovnim i duhovnim lentama pljuju po njima, a oni ne mogu da se brane, jer su im začepili usta* (II, 6–7, 180).

Odgovor je stigao već u sljedećem broju *Svijesti*,³⁶ intoniran ovako: *U principu nismo za to da u listu vodimo polemiku s listovima, časopisima i novinama koje smatraju za svoju nacionalnu ili klasnu dužnost da se očesu o »Svijest«.* Međutim su »*Savremeni pogledi, časopis za književnost, nauku i umjetnost*« iz Slav. Broda našli za umjesno i potrebno da nam posvete stranicu i po skupocjenog prostora za nacionalnu i klasnodidaktičnu propovijed.³⁷

Zapjenjenom retorikom i osobnim obraćanjem, Phylax na početku dvostranog (sic!) teksta spočitava Berkoviću kovanicu *klerofašistički* da bi potom sugerirao: *Vi ste vjerojatno podvrisnuli od oduševljenja kad ste dobili taj reagens na vrlo praktičnu i vrlo ispravnu riječ „judeomarksizam“, sudeći po obilnoj uporabi te kovance.*³⁸

³⁶ Phylax, *Savremeni pogledi g. Berkovića*, u: *Svijest*, I., br. 10–11., str. 226–228; Sarajevo, kolovoz–rujan 1936.

³⁷ Isto, str. 226.

³⁸ Isto.

Veoma podignutim tonom, pršteći uokolo ubojitim iglicama, Phylax demantira, navod po navod,³⁹ Berkovićeve riječi, koje donosi u izvorniku. Pritom ponosno ističe nacionalni koncept *Svijesti, a borba protiv materijalizma, marksizma i ostalih štetočina potrebna je da se taj nacionalizam očuva čist, nepokvaren i nekompromitiran* (...).⁴⁰ Odbija klerofašističke nazore časopisa, tvrdeći da uredništvo i pristaše/poklonici brinu svoju brigu i ne osjećaju se ugroženima od fašizma, jer ga u njihovu okruženju nema. Štoviše, ne misli da bi se trebali bojati sustava koji osvaja sve više zemalja. S druge strane, Berković i njemu slični, pod zastavom proleterstva mirno gledaju kako se utovljeni funkcionari bogate i uživaju na račun radnika u Rusiji, a španjolska vlada naoružava djecu i žene kako bi očuvala „slobodarski“ poredak⁴¹. Odguravajući od sebe denuncijanstvo za koje ga Berković optužuje, Phylax se pita kako bi na te objede reagirala *Vaša četiristogodišnja hvarska tradicija*. Shvaćajući internacionalizam kao pojam *jedne anacionalne i antinacionalne tiranije i ropstva*, Phylax zaključuje u najmanju ruku jednako borbena kao i oponent mu, Berković:

*Pri kraju da Vas lišimo još jedne iluzije. Oko „Svijesti“ nema nažalost ni reverendi ni žaketa, kao ni osoba načičkanih svim mogućim lentama. Sve je to skrojila Vaša mašta, kao što je uostalom sve i proizvoljno, neumjesno i nepotrebno bilo s Vaše strane. I nadimanje s nacionalizmom, demokracijom i ostalim mudrovanjem. Jer mi imamo svoje ciljeve od kojih nećemo oступiti, a prava hrvatska javnost zna vrlo dobro i ko smo i što smo i šta hoćemo.*⁴²

Na ovakvu »lekciju« Berković nije mogao ne reagirati, pa se na Phylaxov odgovor referirao odmah u sljedećem svesku, u tekstu *Naši „nacionalisti“ i „demokrati“ u riječi i slici* (II, 10, 273–275).⁴³ Iako Phylax sebe naziva demokratom i zamagljuje pojmove, Berković njegovu demokracičnost demantira člankom *Hrvatski nacionalizam* izvjesnog g. Štefanija, objavljenim petnaestak stranica prije Phylaxova, u kojem autor slavi totalitarizam, a HSS-ovu razgranatu mrežu organizacija uspoređuje sa sustavima vladavine u fašističkoj Italiji i nacionalsocijalističkoj Njemačkoj. Posebnim

³⁹ Pedantno secirajući konkurentski tekst, Phylax ni jednom riječju ne spominje Berkovićevu ocjenu kvalitete *Svijesti*: kao jedini članak uopće vrijedan čitanja Josip Berković ističe *prilog R. Zaplate o Matošu kao vojnom bjeguncu. Pisac je savjesno sabrao dokumente, često krvave i pošteno ih objavio. Drugi priloz R. Zaplate nemaju tolikog interesa* (II, 6–7, 181). Čudno je što ga Phylax nije ni pokušao demantirati: iz redukcije jednoga broja *Književnih horizonata* na samo dva prikazana teksta drugi je Berkovićev oponent, Ladislav Žimbrek, napravio malu predstavu. Usp. [Ladislav Žimbrek]: „*Ninov*“ *odvjetnik s tuđom glavom*, u: *Književni horizonti*, III, br. 1., stražnji unutarnji omot; Zagreb, siječanj 1936.

⁴⁰ Phylax, nav. djelo, str. 227.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto, str. 228.

⁴³ Iako u uvodnoj napomeni vlastito pisanje o sarajevskoj *Svijesti* pripisuje broju 5, ipak mu se potkrala greška: riječ je o dvobroju 6–7, istoga godišta, u kojemu je prvi puta prozvao tiskovinu zbog skrivanja fašističkih ideja ispod HSS-ova imena.

tipom slova Berković ističe misao da HSS još nije stigao usavršiti sustav vlasti i sankcija prema neprijateljima i protivnicima, za što misli da komentar uopće nije potreban. Završava upečatljivo, stavljajući pod mikroskop vlastite krvne stanice, koje mu daju za pravo svoje hrvatstvo izražavati po vlastitoj volji:

Nego mene lično naročito draška jedna umna konstatacija g. Ph. o tom kako ja ne mogu razumjeti što je nacionalni osjećaj. Kad me već vuku za jezik, moram da rekнем ovo: Ja sam neobično vrijedan i rijedak primjerak rasnoga Hrvata i u mojim žilama ne teče ni kap židovske, njemačke, mađarske, turske, pa čak ni srpske krvi. Meni se to i ne čini tako jako važno kao onima koji mi toliko pričaju o nacionalizmu. Međutim veliki dio današnjih žarkih rodoljuba nije svoja njemačka imena kupio na vašaru, a nije nepoznato ni to da još 1918 poneki od njih nisu htjeli ili znali da govore hrvatski. Nepotrebno je dakle i smiješno da stopostotnim hrvatskim urođenicima propovijedaju hrvatstvo i rasnost jučerašnji kuferasi i tuđinci. Ta gospoda meni poručuju da „oni dobro znaju ko su i što su i što hoće”. To ja vjerujem i sve moje nastojanje i ide za tim da to objasnim svima: to su ljudi koji brane hrvatstvo od Hrvata isto onako kao što Marokanci u Španjolskoj brane Španiju od Španjolaca. Kad vi gospodo očistite Hrvatsku od ovakovih Hrvata kao što sam ja – tko će vam još ostati? Jer ja nisam sam... (II, 10, 275).

Vječiti rivali: Berković vs. Ladislav Žimbek, urednik *Književnih horizonata*

Još se jedna polemika vodila ubojitim oružjem, zaoštrenim kopljima. Njezini su »plodovi« čitateljima bili jednako »sočni« kao i Berkovićeva izmjena misli s Phylaxom. Povijest sukoba njezinih glavnih aktera Josipa Berkovića i Ladislava Žimbeka datira u doba Berkovićeve suradnje⁴⁴ u *Književnim horizontima*. Već prilično

⁴⁴ Nakon prestanka suradnje u *Hrvatskoj reviji* Berković je objavio nekoliko tekstova u *Književnim horizontima* tijekom 1934. i 1935. Tekstova je pet: *Egon E. Kisch: Tajna Kina* (I, 6–7, 159–160), *Postanak romana I, II* (I, 6–7, 146–149; I, 8–9, 186–188), *Slikarska izložba u Veneciji (Bienale u Veneciji)* (I, 10–12, 236–237), *Kazalište u Parizu (pismo iz Pariza)* (II, 1–2, 14–17) i *Tri francuska romana dačkih uspomena* (II, 5, 133–134). Prema Branki Škalabrin Žimbek je prvo prepravljao tekst o izložbi u Veneciji, a potom je intervenirao (mijenjao je riječ tragedija riječju drama, čime je narušio smisao koji je tekstu namijenio autor) u članku o pariškim kazalištima. Prema: Škalabrin, nav. djelo, str. 13. (Stjepan Blažanović tvrdi da je riječ o eseju o Molièreu, što nije moguće, budući da taj tekst nikada nije objavljen u *Književnim horizontima*. U: Blažanović, Stjepan, *Život i djelo Josipa Berkovića*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1993., str. 171). U rukopisnoj ostavštini autorica je pronašla dokument, naslovljen *Izjava*, s nadnevkom *1.01.1935*. Ovo je prekriveno, a stavljeno je: datum pred izlazak lista. Dokument je morao doći do Žimbeka, jer je on 2.01. (1935) Berkoviću napisao kartu u kojoj tvrdi da su u Berkovićevu tekstu ispravljene jezične pogreške, ali ne govori o drugim grubim intervencijama u vezi s tim člankom. Posljednji Žimbekov »prijestup« bio je neovlašteno potpisivanje Berkovićeva imena pod Manifest Društva mladih književnika, kojega je bio pokretačem. Isto, str. 210. Autorica također spominje još jedan nesačuvani satiričan feljton nazvan *Ekselencija Žimbek. Radosti i žalosti urednika Kimpakla* u kojem se Berković ruga sa Žimbekom. Nakon svega prestala je Berkovićeva suradnja u *Književnim horizontima*. Isto, str. 13.

zategnutu atmosferu pogoršao je Josip Berković kad je u *Pregledu revija* veoma oštro prozvao Žimbrega⁴⁵ zbog napada na *NIN* i na urednika Jovana Popovića. Zauzvrat je dobio etiketu „*Ninov*“ odvetnik s tuđom glavom. Sujetni se Žimbreg osjetio uvrijeđenim i time što je Berković iz obilata sadržaja toga broja (od 64 strane!)⁴⁶ izdvojio samo dva priloga (i to takva da je mogao uputiti »žalac«⁴⁷).

Odgovor je odaslao sam Jovan Popović, i to sa stranica *Savremenih pogleda* koje je iskoristio kao tribinu za rješavanje svojih sukoba. Na kraju teksta *Dužnost književnika* (II, 2–3, 43–47) on proziva zamućene *Književne horizonte* i Žimbrega te ismijava njegovu ideju o mogućim uredima koji bi davali legitimaciju književnicima jer ih se namnožilo puno nepismenih – umjesto toga aludira na njihovu savjest. Kao da to nije bilo dovoljno, u travanjskom je broju *Horizontima* odgovorilo i Uredništvo *Savremenih pogleda*.⁴⁸ Smirenijim tonom no što je bio Žimbregov dokazuje se da Josip Berković više nije urednik časopisa. Međutim, tek je to raspalilo Žimbrega: u svibanjskom je broju na više od stranice teksta⁴⁹ uzbuđeno i pomalo izvan kontrole napadao i vrijeđao, rekapitulirajući prethodni svoj tekst: *Savremene poglede* zove *provincijalnim listićem i smušenim listom*, Berkovića *urednikom bez svoje glave*, a Popovićevo ime varira na više načina i dodaje mu podcjenjivačke atribute: *Popovići Jovani, Jovo-Jovan Popović, taj tužni Jovo, famozni Jovan Popović*. Svoju sumnju u identitet »novog« urednika *Savremenih pogleda* izražava igrom riječi s imenom potpisanog urednika, virtualnog Vatroslava Repića:

⁴⁵ (...) ovdje moramo još da naglasimo da ton „Odgovora Ninu“ ne spada u jednu književnu reviju. Da su ljudi koje se tamo napada još gori nego što ih malja pisac tog dokumenta našeg balkanizma, ovakovim se „argumentima“ proti njima ne može nastupati: „Nin . . . kojem su urednici sasvim nepoznate veličine. O glavnom bi se uredniku nešto malo moglo saznati iz „Stožera“, to je onaj famozni urednik . . . a o drugima sva naša književna povijest . . . mukom muči? To su N. N. i S. P. Znae li tko su? Mi ne znamo. Nepoznati su sasvim. Što je jadna književnost skrivila . . . Eto, ove beogradske književne nepoznanice . . .“ Ovakav ton pisanja nije prvi slučaj u „Književnim Horizontima“ (o Tadijanoviću, Luki Perkoviću!), a i inače je kod nas uobičajen. To je kulturni skandal (I, 11–12, 300).

⁴⁶ [Ladislav Žimbreg]: »*Ninov*« odvetnik s tuđom glavom, u: *Književni horizonti*, III., br. 1., stražnja unutarnja korica; Zagreb, siječanj 1936.

⁴⁷ Međutim, žalac se sastojao u Berkovićevu problematiziranju odabira autora članka o Rollandu: prema njemu to nije smio biti Slavko Ježić, zbog neodgovarajućeg *stava* (ideološki oponent) prema francuskom književniku.

⁴⁸ Na unutarnjem stražnjem omotu, uklopljen u bibliografiju primljenih listova nalazi se ovaj kratki tekst: *Upozoravamo na ovu reviju sve one koji hoće da se pouče u pametnom i odmjerenom pisanju. U br. 1 g. Žimbreg se okomio na našeg urednika i sasvim mu je „principijelno“ dokazao da nema ni svoje glave ni pameti. Mi smo vrlo zahvalni g. Žimbregu za njegove ljubazne riječi, tek nam se čini pogano što ističe da je naš urednik g. Berković, a svi pošteni ljudi znaju da on to već odavno nije; jer tako piše crno na bijelo. A pošteni ljudi vjeruju u ono što je napisano. Ili se bar pričinjaju da vjeruju. To su t. zv. „metode“ o kojima nam govori g. Žimbreg.*

⁴⁹ ž., I. [Ladislav Žimbreg], *Na adresu zamućenih i ne-Savremenih pogleda*, u: *Književni horizonti*, III., br. 5., stražnji unutarnji omot; Zagreb, svibanj 1936.

A da bude stvar još ljepša, napada nas, a podmeće drugoga, da zato [!] napadanje bude odgovoran, eda bismo mislili, da nas napada neki repić (tako se zove sadašnji dirigent toga smušenog lista) – a ne Berković glavom! I nakon infamnog napada u zadnjem broju mi ne znamo s kim to imamo čast razgovarati. Da li s totalno anonimnim slamarom repićem, ili s Josipom Berkovićem? Imali [!] g B. petle, neka se javi i neka se ne igra žmure! Pitamo ga, tko je odgovoran za zadnju noticu i tko ju je pisao? Taj nekakav repić nema savršeno nikakva pojma o onom, o čemu je govora u privatnim dopisnicama⁵⁰ g. Josipa Berkovića, pa je jasno da on to nije pisao. Što se taj rep-repić sada ispoljuje i nameće (u čije ime?), kad ni vrag za njega ne zna, da uopće postoji na toj kugli zemaljskoj!⁵¹

Svoju eskapadu Žimbek privodi kraju optužujući *Savremene poglede* što napadaju *napredne* časopise uz mnoštvo *reakcionarnih i fašističkih revija*, na koje se osvrće. Zaključuje odlukom da više nikada neće gubiti vrijeme:

Nakon današnjih konstatacija o slavonskobrodskom listiću ne „savremeni” smučeni Pogledi, koji naročito rado upotrebljava riječ „poštenje”, mi više nemamo nikakve volje, a ni vremena, da se s njim bavimo. Sad i više nikad. Neka počiva u miru, amen!⁵²

Berković (ovaj smo put posve sigurni u njegovo autorstvo, čak i da se nije potpisao) odgovara tekstom naslovljenim *Ljubavno pismo g. Žimbreku* (II, 6–7, 184). Napomena potpisana s *Ur.* podvlači da za sve navode odgovara Berković osobno. U tekstu napisanom u 1. licu Josip Berković spočitava Žimbreku bavljenje *bapskim poslima, podvaljivanjima, izvrtanjem imena, pisanjem intrigantskih pisama u svrhu preotimanja saradnika*, po točkama mu⁵³ odgovara na optužbe i zaključuje: *Toliko na znanje Vašem cijenjenom „Erziehungsinstitutu” iz kojega, kako se dirljivo tužite, izlaze sami gangsteri.*⁵⁴ Na kraju je još samo zamolio Žimbeka da na njega više ne troši vrijeme.

⁵⁰ Nešto prije u tekstu Žimbek spominje Berkovićevu dopisnicu koju je primio, neshvatljivu nakon napada u *Savremenim pogledima*, u kojoj on objašnjava svoje napadaje i hvali naše pjesme. Također, miran i suzdržan ton kojim je odgovoreno na prethodni Žimbekov napad upućuje na to da autor odgovora nije Berković nego netko iz Uredništva. Isto, prednji unutarnji omot.

⁵¹ Isto, stražnji unutarnji omot.

⁵² Isto.

⁵³ U pet je točaka Berković odgovorio na sve Žimbekove optužbe: 1. ne skriva se, inače ne bi dobio otkaz, 2. smetaju mu takvi provokatori koji ga zovu urednikom iako to nije, 3. sintagma »slamnati repić« koju je upotrijebio Žimbek za urednika *Savremenih pogleda* govori koliko je djetinjast, 4. iako je obećao prilog o Wiesneru nije ga stigao napisati jer je žurio odseliti se u Liku, a opovrgava i Žimbekov navod da je na dopisnici koju mu je poslao pohvalio više njegovih pjesama, riječ je samo o jednoj pjesmi, i 5. *Savremeni pogledi nisu se još ni s kim vukli po sudu radi kleвете, nisu plaćali »alimentacija« zbog brbljarija, nisu antišambrirali nikakvim načelnicima niti dobivali ikakove subvencije i otpisivanja dugova.* Isto.

⁵⁴ Isto.

Zaključna razmatranja

Polemika sa Žimbrekom može se shvatiti i kao sukob centra s periferijom. Žimbreku se čini nepojmljivim da se časopis s periferije (*tamo u Slavonskom Brodu*), lišen zajamčene publike, nametnuo kao rival *Književnim horizontima*. Uvidom u dinamiku izlaženja četiriju kritika koje su se pojavile u oba časopisa⁵⁵ uočavamo da su prije objavljene prije u *Savremenim pogledima*, a da je samo Kikićev roman prije predstavljen u *Književnim horizontima*. Iz navedenog možemo pretpostaviti da Žimbreku nije smetalo samo to što mu se Berković miješa u ingerenciju nego i to što ga je nadigrao u njegovoj igri. Dakako da je situaciju dodatno pogoršala činjenica što se Žimbrek morao osjetiti izdanim Berkovićevim odlaskom iz *Književnih horizonata* i osamostaljivanjem.

Kako je XX. stoljeće donijelo pojam *kompetencije*, odnosno potrebu *zadobivanja statusa nezamjenjivosti*,⁵⁶ iako ideološki i sadržajno⁵⁷ prilično slični, Žimbrek i Berković spore se oko publike i suradnika. Obojica dokazuju prestižnost svog časopisa, što zbog imena, što zbog bolje konkurentnosti na tržištu. Riječ je o borbi za poziciju unutar hijerarhijske ljestvice čvrsto omeđenog kulturalnog polja, jer nikada nema dovoljno mjesta za sve, pa je poziciju potrebno braniti, makar i niskim udarcima, a iz priloženih se navoda vidi da su obojica imala i retoričke sposobnosti i veoma oštre jezike, a znali su koristiti se raspoloživim resursima, *jer svaki medij istodobno je moćno oružje kojim se zadaju udarci drugim medijima i drugim skupinama*.⁵⁸

Polemike sa stranica *Savremenih pogleda* nisu »začete« zbog preosobnih međusobnih kritika zaraćenih strana. Žimbrekova i Berkovićeve žustra polemika vodila se oko marginalnih, rubnih stvari u književnosti, a rasprava sa *Svijesti* ima još manje dodirnih točaka s književnošću. Zapravo su važniju ulogu odigrale osobne taštine, a književnost je poslužila samo kao zaklon, paravan. Osim Berkovićeve napadačkog teksta u obranu angažirane literature, polemike nisu ni proizvodne, ne vode se oko pitanja čije bi razrješenje koristilo književnosti. One su proizvod borbe za trži-

⁵⁵ Riječ je o sljedećim kritikama: Bosanac, Il., *Milka Žicina: Kajin put* (I, 1, 25–26); B., J. [Josip Berković], *Čufar Tone: Polom (Slom)* (I, 2, 57–58); Griv [Grigor Vitez], *Hasan Kikić: Provincija u pozadini* (I, 10, 259–260); Griv [Grigor Vitez], *Ignazio Silone: Fontamara* (I, 10, 260). U *Književnim horizontima* kritike su objavljene ovim redoslijedom: Ladika, Ivo, »*Provincija u pozadini*« *Hasana Kikića* (II, 5, 132); Kulundžić, Zvonimir, »*Kajin put*« *od Milke Žicine* (II, 6–7, 170–171); Cvitan, Viktor, *Drama »Polom« Tone Čufara* (II, 6–7, 171–172); ž., l. [Ladislav Žimbrek], *Ignazio Silone: »Fontamara«* (II, 10–12, 262–263).

⁵⁶ Brešić, Vinko, *Čitanje časopisa*, str. 110.

⁵⁷ Spomenimo još jedan pojačivač sličnosti *Savremenih pogleda* i *Književnih horizonata*, zajedničku sklonost dvojice urednika prema slovenskoj književnosti: Berković se prvi put javio u *Hrvatskoj reviji* prilogima o slovenskoj književnoj produkciji u godinama 1931. i 1932., a Žimbrek je između dvaju ratova radio kao profesor u Kranju. Prema: Štampar, Emil, *Slovenski in hrvatski književni stiki*, dostupno na mrežnoj stranici <http://www.dlib.si/v2/Preview.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc-4G9LIWJB>.

⁵⁸ McLuhan, nav. djelo, str. 24.

šte u slučaju *Književnih horizonata* i ideološke nepomirljivosti kad je riječ o sukobu sa sarajevskom *Svijesti*.

Nameće nam se zaključak da su polemike najbolji primjer improvizatorske moći govornika, u ovom slučaju polemičara. Način na koji interpretiraju istine i poluistine svjedoči da su sposobni i spremni za svoje potrebe »činjenicu« gledati iz svih uglova dok se ne nađe jedan koji im odgovara. Pritom je očito da veći trud ulažu oni koji brane ideološko leno (Lendić, Phylax) nego vlastiti integritet u konfliktu osobne kalibracije (Žimbrek). Berković je ulagao mnogo energije u osobna »prepucavanja«, a na posljednji napad na sebe i svoje istomišljenike nije odgovorio samo zato što su se *Savremeni pogledi* zauvijek ugasili.

Prema novohistorističkom shvaćanju cirkuliranje diskurzivnih artefakata mijenja njihov sadržaj i stupanj društvene energije te određuje snagu njihova učinka. Analiza konfliktnih međudjelovanja časopisa *Savremeni pogledi* s drugim tiskovinama daje naslutiti složenu mrežu svih transakcija kroz koje je časopis prolazio, dinamiku rasta i pada njegove simboličke moći i društvene energije koju je apsorbirao. Taj je izolirani segment časopisne produkcije i reprodukcije solidan vodič u »dopisivanje« značenja časopisa i kalibriranje njegove moći pri intertekstualnim relacijama s drugim časopisima.

Časopis je sjecište mnoštva društvenih silnica, čimbenik živosti cirkulacijskog polja, dakle, medijator aktivne interakcije književnog i društvenog života uopće te lakmus papir društvene zbilje. Iz polemičkih je tekstova čitljiva razina apsorpcije društvenih okolnosti stvaranja, a potom i recepcije *Savremenih pogleda*. Odnosno, iz silnica koje su odašiljane od predmetnog časopisa i prema njemu posve je mjerljiva pulsacija kolektivnoga stvaralačkog organizma uže i šire zajednice kojoj tendiraju *Savremeni pogledi*.

IZVORI:

- a - a -, *Pravo lice jedne nekulturne akcije. Marksisti u književnosti i o hrvatskoj knjizi*, u: *Hrvatska straža*, VIII., br. 43., str. 4–5; Zagreb, 21. veljače 1936.
- [Anonimno], *Novi časopis*, u: *Obzor*, LXXVI., br. 27., str. 3; Zagreb, 1. veljače 1935.
- Antimarx, *Akcija pravovjernih marksista. Listovi i revije*, u: *Nedjelja, tjednik za katolički rad, socijalni život i prosvjetu*, VII., br. 6., str. 3; Zagreb, 3. veljače 1935.
- ile - [Lendić, Ivo], *Tip marksističkog časopisa među Hrvatima*, u: *Hrvatska straža*, VIII., br. 287., str. 5–6.; br. 288., str. 4–7; Zagreb, 15. i 16. prosinca 1936.
- Phylax, *Savremeni pogledi g. Berkovića*, u: *Svijest*, I., br. 10–11., str. 226–228; Sarajevo, kolovoz–rujan 1936.
- R., V. [Vilko Rieger], „*Savremeni pogledi*“ iz *Slavonskoga Broda*, u: *Hrvatska smotra*, III., br. 3., 186–187; Zagreb, ožujak 1935.
- Savremeni pogledi*, I i II., Slavonski Brod, 1935–36.

- [Ladislav Žimbrek]: "Ninov" odevjetnik s tuđom glavom, u: *Književni horizonti*, III., br. 1., stražnji unutarnji omot; Zagreb, siječanj 1936.
- ž., I. [Ladislav Žimbrek], *Na adresu zamućenih i ne-Savremenih pogleda*, u: *Književni horizonti*, III., br. 5., stražnji unutarnji omot; Zagreb, svibanj 1936.

LITERATURA:

- Barthes**, Roland, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1971., 392. str.
- Bennett**, Tony, *Outside Literature*, Routledge, London – New York, 1995., 310. str.
- Blažanović**, Stjepan, *Život i djelo Josipa Berkovića*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1993., 279. str.
- Brešić**, Vinko, *Čitanje časopisa. Uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Matica hrvatska, 2005., 203. str.
- Brešić**, Vinko, *Status časopisa u Šicelovoj Povijesti*, u: *Osmišljavanja. Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela*, prir. Vinko Brešić, Filozofski fakultet, Zagreb, 2006., str. 471–492.
- Greenblatt**, Stephen, *Shakespearean Negotiations: The Circulation of Social Energy in Renaissance England*. University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1988., 2001., 205. str.
- Greenblatt**, Stephen, *Kolanje društvene energije*, u: *Nova čitanja. Poststrukturalistička čitanka*, ur. Zdenko Lešić, Buybook, Sarajevo, 2003., str. 172–187.
- http://www.matica.hr/MH_Periodika/vijenac/1999/144/tekstovi/nakladnistvo/25.htm
- <http://www.skac.hr/sadrzaj.php?Zastava=3&GumbID=72&SadrzajID=73>
- McLuhan**, Marshall, *Razumijevanje medija*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008., 326. str.
- Škalabrin**, Branka, *Josip Berković kao književni kritičar i urednik*, Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Centar za postdiplomski studij u Dubrovniku, Dubrovnik, 1984., 245. str. [Neobjavljeno.]
- Štampar**, Emil, *Slovenski in hrvatski književni stiki*, dostupno na mrežnoj stranici <http://www.dlib.si/v2/Preview.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc-4G9LIWJB>

POLEMICS IN THE MAGAZINE SAVREMENI POGLEDI INDICATOR OF A COLLECTIVE PRODUCTION OF PERIODICALS

Vladimira Rezo

Institute of Croatian Language and Linguistics

ABSTRACT: *Magazine Savremeni pogledi, edited by Josip Berković, was published in Slavonski Brod in 1935 and 1936. This research puts the emphasis on the performative and transformative dimensions of periodicals: more than the texts on its pages, we were interested in the conditions of its production, controversies that followed it, the impact it had and the intertextual relations it joined. New historicist claim about recording into the physiognomy the works of all the transactions through which it has passed, the rise and fall of its symbolic power and social energy which it absorbed is visible from the polemics that the editor goes into. In subject polemical texts, no literary battles are fought, nor does one „fight“ with literary „weapons“, it is a struggle for market domination and the opposition of ideological adversaries. Both types of polemic discourse read a social reality into a magazine, profile the collective as a group producer of its contents and meaning and take part in defining its influence.*

Keywords: literary magazine, polemics, social circulation field, collective production of meaning, performativity, transformativeness